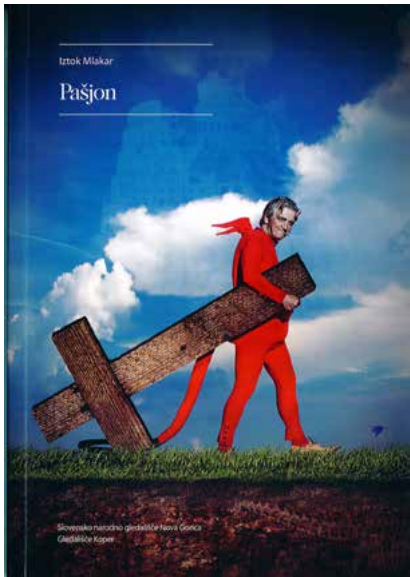

Andraž Gombač

EVANGELIJ PO IZTOKU ALI ZADNJA MLAKARJEVA SKUŠNJAVA (UPAJMO, DA NE)¹

Ste opazili, da v cerkvi nikoli nihče ne dvigne roke, da pridigarja nihče ne prekine, da ga nihče ne vpraša za podrobnejše pojasnilo tega ali onega svetopisemskega prizora, da si sredi maše nihče ne drzne vstati, se odhrkati in vljudno izreči svojih pomislov, dvomov, pripomb? No, k sreči je tu komedijant. Iztok Mlakar je v *Pašjon* strnil vse, kar ste si želeli izvedeti o Jezusu Kristusu, pa si niste upali vprašati.

Komedije, ki jih zadnja leta na oder novogoriškega in koprškega teatra postavlja z režiserjem Vitom Tauferjem in z vselej ubrano, dobro naoljeno gledališko ekipo, so nekakšno sotočje njegovih različnih, a dopolnjujočih se dejavnosti. Količkaj pozoren poslušalec je gotovo opazil, da so že Mlakarjeve pesmi, za zdaj zbrane na štirih cedehih, marsikdaj dialoške,

skorajda dramske, od starejših klasik *Pubi*, *usidma se*, *Karlo Špacapan*, *Beštija* in *Full cool* do mlajših, na primer duhovite *Truckin' rap*, v kateri se robot goriški kamionist znajde sredi poplesujoče mladine v ljubljanskem disku. Vsaka od njih je igra, večje zgoščena v nekaj minut.

Mlakarjevo »prostočasno« kantavtorsko in »službeno« gledališko ustvarjanje sta dolga leta tekli drugo ob drugem, se spogledovali in oplajali, naposled pa se

¹ V letu 2017 so *Pašjon* Iztoka Mlakarja dvakrat odigrali tudi na območju nekdanjega Freisinškega gospostva, s predstavo so navdušili obiskovalce Loškega odra v Škofji Loki ter Dpd Svoboda v Žireh. Besedilo Andraža Gombača je bilo prvič objavljeno v gledališkem listu predstave (*Gledga XIII/2*, junij 2015), ki je nastala kot koprodukcija Slovenskega narodnega gledališča Nova Gorica in Gledališča Koper. Ponatiskujemo ga z dovoljenjem avtorja in obeh koproducentov predstave *Pašjon*.

silovito prepletli v »burki s petjem in streljanjem« *Duohtar pod mus!* (2007). Tu so se na divjem vrtiljaku pobratili commedia dell'arte, Molière, slapstick komedija, mlakarjevski songi, dediščina Totoja, Chaplina, bratov Marx in drugih mojstrov, avtor pa je vse skupaj zabelil z mastno žlico mediteranskega temperamenta in storijo zasidral v domače, primorsko okolje.

V *Duohtarju* so komedijo zmešnjav poganjale zakonske razprtije, bodice na račun alternativnega zdravilstva in podobno, precej zahtevnejših in usodnejših, tako imenovanih končnih tem pa se je Mlakar lotil v burkaški moraliteti *Sljehrnik* (2011), tudi na formalni ravni zahtevnejši od *Duohtarja*, saj so bile dramske replike v novi igri nanizane v verzih in rimane. Mlakar je posodobil in udomačil srednjeveški motiv slehernika ter na odru upodobil pokvarjenega bogataša, ki ga nekega dne obišče Smrt osebno, da bi mu izstavila račun za obilje grehov.

Z grehi, trpljenjem in odrešitvijo je prepreden tudi *Pašjon*, prav tako izpisan – no, zapisovanje mlakarjevščine, tega sočnega in živopisnega konglomerata primorskih narečij, je težavno vprašanje, ki ga tu ne gre odpirati – v vezani besedi.

Kdor preleti Mlakarjevo dosedanjo pot, hitro dojame, da se je *Pašjon* kar neka-ko napovedoval, že lep čas in vse intenzivneje. Zanimivo je, da je igralec že konec osemdesetih, kar kmalu po začetku svojega angažmaja v novogoriškem teatru, v uprizoritvi Verčevega *Evangelija po Judi* upodobil naslovno vlogo, Judeža. V letih in desetletjih zatem je na svojih glasbenih večerih rad duhovito – a nikoli žaljivo do vernikov – premišljeval tudi o svetopisemskih štorijah, si jih ogledoval z drugačne, komične plati. Ob premieri *Sljehrnika* je v intervjuju pripovedoval, da ga silno kratkocasi knjiga *Dio ci ha creato gratis – Il vangelo secondo i bambini di Arzano* (Bog nas je ustvaril gratis – evangelij po otrocih iz Arzana), v kateri je Marcello D'Orta zbral bistre in zabavne izjave otrok, zabeležene pri verouku. Lani je Mlakar v novogoriški uprizoritvi igre Matjaža Briškega *Križ* upodobil tesarja, ki mora s sodelavcem postaviti križ, rezerviran za Kristusa.

In seveda: da je pasijonska igra samo čakala na selitev v svet komedije, je jasno že iz njene zgodovine, tudi iz zanimive štorije o enem od Mlakarjevih virov, Škofjeloškem pasijonu, kakor nam ga je zapustil primorski rojak, kapucin Lovrenc Marušič, oče Romuald. Pasijonske igre so bile sprva spokorniškega značaja, a se je njihov liturgični namen izrodil – to je seveda konservativni besednjak, komedijant tega glagola ne bi uporabil –, brž ko je Cerkev v procesijo vključila širše ljudstvo. Udeleženci so popivali, uganjali norosti in cerkvene oblasti spravljali v bes. Pred stoletjem je *Škofjeloški pasijon* in njegovo dobo temeljito preučil umetnostni in glasbeni zgodovinar Josip Mantuani. Poročal je, da so pasijonske igre sčasoma privzemale posvetne in glumaške prizore, se posluževale šaljive, celo burkaste in poulične govornice, postne pesmi pa so vsebovale porogljive kitice, ki jih je igralec pospremil z ustrezno robotimi telesnimi gestami. Zgodovinski viri pripovedujejo,

da se je škof Rabatta leta 1674 med obiskom Kranja zgražal nad vedenjem zlodejev, ki da na veliki petek kakor pustne šeme letajo po mestu ter po hišah nabirajo vino in kis. A tovrstni karnevalski duh je že od nekdanj izvrstno služil kot ventil za sproščanje napetosti v družbi in prepovedal ga je samo nespameten oblastnik.

Pasijonska igra je za humorista torej vabljiva že zaradi svoje ljudskosti, medtem ko ga religija pritegne z dogmami. O njih je baje prepovedano dvomiti – in prav zato so komedijantu kot humanistu širokega duha bržkone nujna tarča. Kajti komedijant vseskozi sprašuje, dreza v prepovedane teme, širi prostor svobode. Kjer so vsi resni, se on reži in norčuje. In vtika svoj nos, kamor ga ne sme. Hoče razumeti, kajti – kakor nas uči *Pašjon* – od sedmih naglavnih grehov je najhujši osmi: neumnost. »Člouk tuo, kar ne zastuopi, rad verjame; bl bedasto je, bl za rjes uzame,« ugotavlja Mlakarjev Hudič, budni komentator dramskega dogajanja. Humorist noče kar tako verjeti. Zato brska, dreza, išče, brez konca in kraja postavlja nadležna vprašanja. Kaj je skrivnostna mira, eden od darov, ki jih v štalico novorojenega prinašajo sveti trije kralji? Tudi ti ne veš, kaj je to in čemu naj bi služilo? Kaj te briga, ne sprašuj, moli in delaj! Ponižni vernik uboga, pravi komedijant pa ne.

V *Pašjonu* je na delu parodija s primesmi travestije: Mlakar premišljeno posodablja in v humorni svet seli svetopisemske like in njihova dejanja, do določene mere ostaja zvest starim predlogam, evangelijem in pasijonskim igram, a jih prej ali slej zasuka po svoje – humorni učinek bije prav iz trka gledalcu znanega, napaberkovanega bodisi pri verouku bodisi iz splošne kulture, in Mlakarjevega, dodanega, dopisanega. Komedijanta ne zanimajo svetniki, marveč grešniki. Njegov svet – mar ne tudi naš? – je svet lažnivcev, zavistnežev, privoščljivcev, izkoriščevalcev, prepirljivcev, zlehtnob in zlehtnobic. Njegovi liki so resda karikirani, vendar so s svojim vedanjem gledalcu marsikdaj – ali kar večinoma – bliže kakor modeli iz resnobnega izvirnika.

Mlakarjevo tovrstno ustvarjanje je vpeto v lepo tradicijo. Njegov *Pašjon* tu in tam v spomin priključuje slavno britansko skupino Monty Python, ki je konec sedemdesetih let v filmu *Life of Brian* (Brianovo življenje) duhovito prikazala, kako se iz slepega črednega nagona v pijanem zanosu razraste religija. Cerkev z levičarskega stališča ostro obdeluje tudi Mlakarju ljubi italijanski kolega Dario Fo, *Pašjon* pa je nekoliko soroden tudi filmski komediji Mela Brooksa *History of the World – part one* (Svetovna zgodovina – prvi del), v kateri je tudi poglavje o zadnji večerji. Pri Brooksu Jezusa in apostole, resne, zamišljene, mrke, zbrane za dolgim omizjem, ob živce spravlja vsiljivi natak, Mlakar pa pozornost z omizja pomakne proti babnicam, ki v kuhinji pripravljajo večerjo in živahno opravljajo dedce.

Komični učinek še podkrepi raba žive ljudske govornice, sočnega narečja, kakršnega gledalec v vsakdanjem življenju uporablja, a mu zazveni nenavadno, če in kadar ga sliši na »posvečenem« kraju, denimo v gledališču ali cerkvi. In ni zamerljivo – nekdanj je večina ljudstva zborna izreko slišala samo v cerkvi.

Tudi sicer je *Pašjon* izrazito naša, domača komedija, četudi postavljena v davno Judejo. Eden njenih osrednjih »junakov« je Judež, protokapitalist, tisti, ki je najsvetejše prodal za trideset srebrnikov. Sodobno zazvenijo tudi popotujoči sveti trije kralji, ki se žolčno pričakajo, se obstreljujejo s politično nekorektnimi izjavami, iz katerih bijeta tudi rasizem in homofobija, ter že z lastnim početjem nakazujejo, da je na svetu najbrž res več norosti, predsodkov in sovraštva kakor razuma, znanja in harmonije.

Ostre satirične bodice in že kar aforistične domisljice se zgostijo v prizoru, ki Poncija Pilata sooči s Farizejem in Saducejem, dovčerajšnjima sovražnikoma, danes pobratenima v enem samem sovraštvu, glasnikoma prilagodljive, hlapčevske nravi naroda; da, prav tega naroda, ki se ponaša tako z dvojino kakor s skromnostjo, pridnostjo in – morda najpomembnejšo, že kar konstitutivno – ponižnostjo. Saducej in Farizej sta dobra psihologa. Svoj – pravzaprav komedijantov in gledalcev, torej naš – narod imata v malem prstu. Dobro vesta, da zapeljana ljudska množica ne ljubi odrešenika, da noče boljšega od sebe, čudodelca. Ne, strastno malikuje lažnivega in kradljivega Barabo (je vsakršna sorodnost s sodobno Slovenijo zgolj namerna?). In odlično razumeta, Farizej in Saducej, da je »naše edino upanje obup«.

Pred štirimi leti je Mlakar v *Sljehrniku* na oder zvelkel samega Boga, ki se gledalcu pokaže kot star, ošibel, vse bolj izgubljen in nemočen; mimogrede, kdo utegne poreči, da tale skopi opis Stvarnika bolje pojasnjuje sedanje razmere po svetu kakor na tisoče strani zapletenih teoloških razglabljanj. Tudi v *Pašjonu* so gospodarji nebes in pekla prejkone tragikomične figure, zajedljivo prepirljivi uslužbenci, ki po najboljših močeh skušajo opravljati svoj posel, a jih nenehno preseneča človekova, slehernikova pokvarjenost, sprevrženost. Svetopisemski liki so resda karikirani, vendar zelo domači, zelo naši. Med zanimivejšimi je karizmatični Hudič, pretkan manipulator, vendar tokrat presenetljivo upodobljen kot bitje z dušo, celo nekako trpeč, prizadet skušnjavec, ki človeka noče na vsak način zapeljati v greh, marveč mu samo vljudno odpira vrata vanj. In zgroženo ugotavlja, da ne najdeš, pa če preiščeš ves pekel, takih muk, kakršne človek povzroča človeku.

Res je, Mlakar nam pove marsikatero grenko o naši družbi, o nas – vendar skozi smeh. Gledalca s humorjem najprej odpre, šele zatem zaseka vanj, naravnost v mehko sredico, ampak z občutkom, tako, da ga spotoma še požgečka. Njegova teologija je resda komedijantska, a človeka ne usmerja na nobeno bližnjico, ne dopušča mu udobnega sklicevanja na višje, nadnaravne entitete. Ne, v Mlakarjevem svetu si otovorjen z bremenom odgovornosti.

No, saj ti ni hudega, dokler se tako krohotaš. E ja, če bi mašo daroval Iztok Mlakar, se Cerkev ne bi soočala z upadanjem števila svojih ovčic. Pa tudi vina ne bi pil samo eden v prostoru.